

Jobbágy Zoltán – Stummer Judit

Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélése a fiatal generáció körében

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.K.155

A tanulmány empirikus kutatási adatok révén igyekszik képet nyújtani a Magyar Honvédség potenciális munkaerő-piaci szegmenseinek honvédelem iránti elkötelezettségéről. A középiskolás korosztály, valamint a felsőoktatási intézményekben tanulók véleményén túl megismerhetővé válnak az MH Ludovika Zászlóalj tisztjelöltjei körében zajlott adatfelvétel főbb eredményei is.

Nem új keletű az a megállapítás, amely szerint a Magyar Honvédség létszámgonddal küzd. A probléma megoldása azonban a rendszerváltás óta eltelt negyedszázad alatt soha nem volt ennyire sürgető, mint most. Az utóbbi években napvilágot látott – több tudományterületet is felölelő – különböző vizsgálatok alátámasztják, hogy az önkéntes haderőre való áttérés a gyakorlatban számos, megoldásra váró feladatot eredményezett és idéz elő még napjainkban is.

A hadsereg önkéntessé válása komplex folyamat, amelyben egyszerre kell megoldást találni a biztonságpolitikai kihívásokkal összhangban álló, új típusú képességek kialakítására és a szervezet munkaerő-piaci folyamatokba történő beillesztésére. Az önkéntesség alapuló haderőszervezés megteremtése óta a Magyar Honvédség munkáltatóként érzékeny a dinamikus társadalmi-gazdasági folyamatokra, ugyanakkor az elvártnál lassabban reagál a munkaerőpiac változásaira.

Az önkéntes katonai szolgáltatón alapuló haderő kialakítása Magyarországon ellentmondásos folyamatá vált. Az áttérés alapjaiban változtatta meg a működési jellemzőket és építkezési elveket, az önkéntesség elvén alapuló rendszer mechanizmusai sajnos feszültségekkel terheltek. (Jobbágy 2015)

Jóllehet, Magyarországon az önkéntes haderőre való áttérés jelentős társadalmi támogatottsággal bírt (TÁRKI 2003), azonban hazánkban is megfigyelhető az az általános tendencia, amely szerint folyamatosan csökken a fegyveres szervezetek és

szakmák presztízse a társadalom értékrendjében bekövetkezett változások eredményeként. (Krizbai 2014) Az átszervezésekkel járó presztízvesztést és a honvédség erkölcsi amortizációjának további csökkenését megakadályozandó a mindenkori védelmi vezetés az állampolgárok bizalmának megerősítését és fenntartását folyamatos célkitűzésként fogalmazza meg stratégiai dokumentumaiban.¹ A szaktárca kommunikációjában az általános társadalmi támogatottság növelése mellett hangsúlyos szerep jut a fiatal generáció megszólításának is. Az erre való törekvés nem az önkéntes haderő megalakulásával kezdődött, de intenzitása és tényerése akkortól erősödött. A honvédség már az ezredfordulót megelőzően is arra törekedett, hogy a felnövekvő generációt a megalapozott pályaválasztást elősegítő ismeretekhez juttassa, kvázi új kaput nyisson a Magyar Honvédség felé. Ebben központi szerepet kaptak a fiatalokat aktív szabadidős tevékenység eltöltésére ösztönző, illetve a nemzeti hagyományok ápolására és továbbadására hivatott rendezvények.

Az ezredfordulót követően – jogszabályokban² is rögzített keretek között – újabb, honvédelmi ismeretek átadását célzó kezdeményezések jelentek meg. A középiskolai képzésben 2005 szeptemberétől megkezdődhetett a *Katonai alapismeretek* választható közismereti érettségi tantárgy oktatása, a polgári felsőoktatásban tanulók a 2007/2008-as tanévtől – bármely szakon és bármely évfolyamban – szabadon választható tárgyként vehetik fel a *Honvédelmi alapismereteket*. A tantárgyaknak nem célja a direkt katonai toborzás, vagy a katonai kiképzés. A szándék az, hogy a középiskolás és a felsőoktatásban tanuló korosztály számára tartalommal töltsön meg olyan fogalmakat, mint a hazaszeretet és a honvédelem, valamint segítse a katonai hivatás iránt fogékonyságot mutató fiatalokat.

A honvédelmi nevelés kapcsán szót kell ejteni a Debrecenben működő honvéd középiskoláról³ is. A Kratochvil Károly nevét viselő intézményben 2013 szeptemberétől a Honvédelmi Minisztérium gyakorolja a fenntartói jogokat és finanszírozza az ott folyó képzést. A kötelező kollégiumi bentlakás, a növendékek szigorú napirendje, a viselkedési normák feltételezhetően hangsúlyos szerepet töltenek be a katonai pályára irányításban, amely azonban az önkéntességen alapul. Az iskola tanulói szerződése értelmében a végzett diákoknak nem kötelező sem a katonai pályán való továbbtanulás, sem a honvédség szervezetében történő munkavállalás. (Madarász 2015; kratochvil.hu 2016).

A személyi állomány pótlása, a szervezetben jelentkező létszámhiány orvoslása érdekében több alkalommal történtek kísérletet a közelmúltban is. (honvedelem.hu 2016a, 2016b, 2016c) A különböző rendezvények, iskolai programok nem titkolt célja,

-
- 1 Legutóbb rögzített irányelvek: 3/2016. (I. 22.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2016. évi fő célkitűzéseinek és fő feladatainak, valamint a 2017–2018. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról.
  - 2 1029/2011. (II. 22.) Korm. határozat a Magyar Honvédség tartalékos rendszerének fejlesztéséhez kapcsolódó egyes ágazati feladatokról; 79/2011. (VII. 29.) HM utasítás „A Magyar Honvédség humánstratégiája a 2012–2021 közötti időszakra” kiadásáról; 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről; 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról.
  - 3 Az intézmény korábban Gábor Dénes Elektronikai Műszaki Szakközépiskola és Kollégium néven működött.

hogy a résztvevőkben felmerüljön a jövőbeni katonai szolgálat lehetősége. (Kálmáni 2016; Galambos 2016)

Jelen tanulmányban a szerzők empirikus kutatási adatok segítségével igyekeznek képet nyújtani a Magyar Honvédség potenciális munkaerő-piaci szegmenseinek honvédelem iránti elkötelezettségéről. A középiskolás korosztály, valamint a felsőoktatási intézményekben tanulók véleményén túl, bemutatják az MH Ludovika Zászlóalj tisztjelöltjei körében zajlott adatfelvétel főbb eredményeit is.

Az alkalmazott módszer

A tanulmányban ismertetett primer vizsgálatok célcsoportját a *Katonai alapismeretek* tantárgy tanulói, a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgyat választó hallgatók, valamint a katonai alapképzésben részt vevő tisztjelöltek alkotják. A középiskolás diákok lekérdezésére az elmúlt tanév végén, 2016. április és június hónap között került sor. A kutatásban való közreműködésre felkért 28 középiskola közül 10 intézmény válaszolt és engedélyezte a vizsgálat lebonyolítását. A kérdőívek kitöltése – az iskolák igénye szerint – papír alapon, vagy on-line módon történt.

A 2015/2016-os tanév II. szemeszterében gyűjtött adatok analízisére épülnek a felsőoktatásban tanulókról közölt vizsgálati eredmények. A kutatásban a Nyíregyházi Egyetem, a Nyugat-magyarországi Egyetem, valamint a Pannon Egyetem hallgatói vettek részt. Az on-line adatfelvétel a tavaszi vizsgaidőszakban zajlott, a kérdőívre mutató linket a szerzők a fiatalok személyes e-mail címekre juttatták el.

Az MH Ludovika Zászlóalj tisztjelöltjei 2016. május–június hónapban, papír alapon kapták kézhez a kérdőíveket. A vizsgálat lebonyolításában a zászlóalj munkatársai működtek közre.

Az adatfeldolgozás során a leíró statisztikán túl a szerzők többváltozós módszereket is alkalmaztak, klasztervizsgálattal a megkérdezettek körében eltérő tantárgy- és pályamotívumokra épülő szegmenseket hoztak létre. Terjedelmi korlátok miatt azonban az eredményeket csak a teljes mintára vonatkozóan közlik, a kialakított szegmentumok részletes bemutatására nem kerül sor. A kutatás számos aspektusából a szerzők elsősorban csak a *Katonai alapismeretek* és a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgyak pályorientációban betöltött szerepével, továbbá a tisztjelöltek katonai hivatással szorosan összefüggő válaszaival foglalkoznak.

Az elemzés összesen 537 kérdőív adatait tartalmazza. A vizsgálatokban 152 középiskolás diák, 169 felsőoktatásban tanuló és 216 honvédtiszt-jelölt vett részt ($N_{\text{diák}}=152$, $N_{\text{hallgató}}=169$, $N_{\text{htj}}=216$).

A főbb vizsgálati eredmények

A katonai alapismeretek tantárgy tanulói körében

A megkérdezett középiskolákban a 2015/2016-os tanévben összesen 643 fő tanulta a tantárgyat, ebből 146 fő a 12. évfolyamba járt. Az adatfelvétel időpontjában még csak előzetes adatok álltak az intézmények rendelkezésére. Ezekből azonban kiderült, hogy a végzős évfolyamból a katonai pályára lépést, vagy a tartalékos szolgálatot

mindössze 25 diák (17,1%) tervezte az elmúlt tanév végén. A mintába került 152 tanuló több mint háromnegyede (77,6%) férfi volt. A diákok valamivel több, mint egyharmada (37,5%) a *Katonai alapismeretek* mellett a *Belügyi rendészeti ismereteket*⁴ is tanult. A megkérdezettek túlnyomóan (83,0%) a 11. és a 12. évfolyam diákjai voltak.

A teljes mintát tekintve a tantárgyválasztási motívumok rangsorában a téma iránti érdeklődés (3,99%) játszotta a legfőbb szerepet. Ettől alig maradt el a jövőbeni tervek megvalósítása (3,46%), a kihívás keresése (3,39%), vagy a fizikai állóképesség fejlesztése (3,31%). A határozott katonai pályaválasztás (2,84%), az egyenruha viselése (2,98%), a missziókban való részvétel (2,70%) már csak a rangsorskála középső harmadában szerepelt. A kapott adatokból látható, hogy a családi hagyományok (1,96%), vagy a pedagógus javaslata (1,80%) már kevésbé volt motiváló a diákok körében. (1. ábra)

1. ábra.

Mekkora jelentősége volt az alábbi tényezőknek, amikor a Katonai alapismeretek tantárgyat választotta? (skálaátlag)

(Megjegyzés: 5=nagy jelentősége volt, 1=egyáltalán nem volt jelentősége)
(Forrás: saját kutatás, N=152)

A megkérdezett mintában 57,8% volt azok aránya, akik megítélésük szerint csak minimális ismerettel rendelkeztek a honvédelemről és a Magyar Honvédségről a tantárgy tanulását megelőző időszakban. A válaszadók közel egyharmada (31,5%) egyáltalán nem volt jártas honvédségi témákban, és mindössze 10,5%-uk tartotta magát már kellően tájékozottnak. A diákok érettségivel kapcsolatos terveire adott válaszaiból kiderült, hogy *Katonai alapismeretek*ből 58,5%-uk (89 fő) tervez vizsgát, további 13,8%-uk nem tartja azt kizártnak. A minta közel egynegyede (24,3%) ugyanakkor nem akart a tantárgyból érettségizni, ők csaknem valamennyien (24 fő) 12. évfolyamos diákok voltak az adatfelvétel időpontjában. (2. ábra)

4 A *Belügyi rendészeti ismeretek* tantárgyat a felmérés időpontjában a vizsgált intézmények közül hét helyen oktatták.

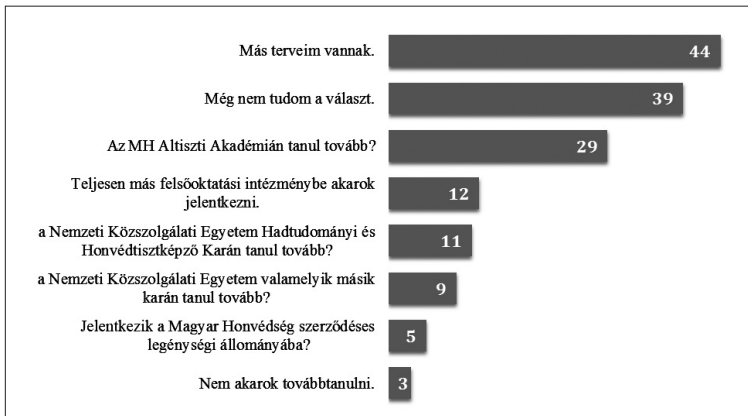

2. ábra.

Tervezi-e, hogy érettségi vizsgát tesz Katonai alapismeretekből? (fő)

(Forrás: saját kutatás, N=152)

A középiskolát követően a katonai pályára lépést⁵ összességében a megkérdezettek 29,6%-a (45 fő) tervezte az elmúlt tanév végén. A 12. évfolyamosokból 3 fő a katonai felsőoktatásba, 13-an az MH Altiszi Akadémia képzésére akartak jelentkezni, míg további 3 fő az MH szerződéses állományában tervezte folytatni pályafutását. A vizsgálat időpontjában a diákok egynegyede (25,6%) még nem tudott választani a pályaválasztást illetően, további 28,9%-uknak a kérdésben felsorolt lehetőségektől teljesen eltérő terveik voltak. (3. ábra)

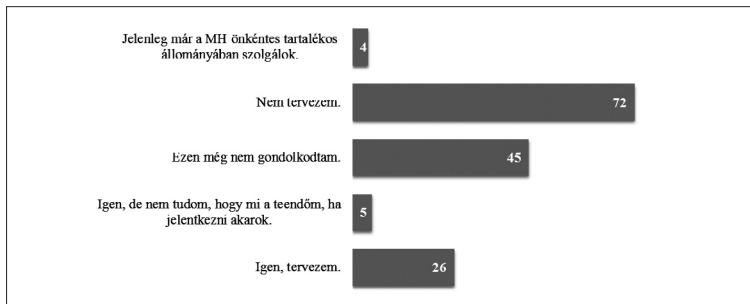
3. ábra.

Középiskolát követő tervek (fő)

(Forrás: saját kutatás, N=152)

5 Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, MH Altiszi Akadémia, MH szerződéses állomány

A minta egészét tekintve a tanulók meghatározó része (47,4%) az önkéntes tartalékos szolgálatvállalással kapcsolatos kérdésre elutasító választ adott, ezek közel egyharmada (32,2%) férfi volt. A diákok 29,6%-a eddig még nem gondolkodott ezen a kérdésen, a tanulók közel egynegyede (23%) a 11. és 12. osztályból került ki. A felmérés idején a válaszadók közül négy fő (18. életévét betöltött diák) szolgált a Magyar Honvédség tartalékos állományában, a szolgálatot tervezők aránya összességében 17,1% volt. Volt ugyanakkor néhány tanuló, akiknek szándékában állt tartalékosként szolgálni, azonban nem tudták, hogy mit kellene tenniük annak érdekében, hogy tartalékosok legyenek. Ezen diákok a 11. és 12. évfolyamból kerültek ki. (4. ábra)

4. ábra.

Önkéntes tartalékos szolgálat (fő)

(Forrás: saját kutatás, N=152)

A honvédelmi alapismeretek hallgatói körében

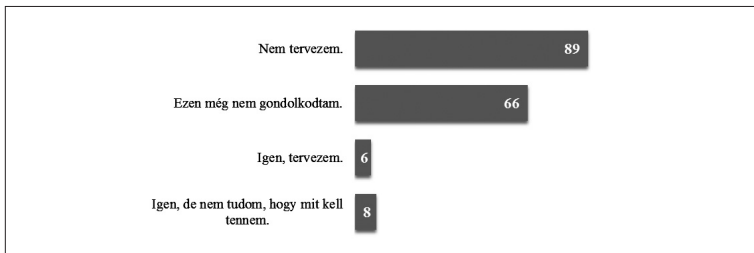
Az elemzésbe bevont három felsőoktatási intézményben az elmúlt szemeszterben összesen 528 hallgató választotta a tantárgyat, ebből kérdőívet 169 fő töltött ki. A mintában a nemek aránya nem mutatott szignifikáns különbséget. A nők közel azonos arányban (47,3%) érdeklődtek a tantárgy iránt, mint a férfiak (52,7%). A legtöbb válaszadó (70,4%) a Pannon Egyetem hallgatója volt. Az alapképzésben részt vevők felülreprezentáltak voltak a kutatásban, mivel a megkérdezettek között 88,8%-os arányt képviseltek. A tantárgyválasztásban – a vizsgált 12 paraméter közül – a kreditszerzés volt a meghatározó (4,37%). Ugyancsak kiemelkedő jelentősége volt a csoporttársak/ismerősök ajánlásának (3,78%), valamint annak, hogy a hallgatóknak – az oktatás jellege miatt – nem kellett órára járniuk (3,65%). A családi hagyományok (2,12%), a jövőbeli tervek (2,36%) kevésbé voltak mérvadóak a felsőoktatásban tanuló körében. (5. ábra)

A tantárgyfelvételt megelőzően a megkérdezettek közel egyharmada (31,9%) semmilyen információval nem rendelkezett honvédelmet érintő kérdésekben, ugyanakkor a hallgatók 61,5%-ának már voltak minimális ismeretei. A mintában csak néhányan (6,5%) voltak olyanok, akik már kellőképpen tájékozottnak ítélték magukat. A vizsgálatban a szerzők választ kerestek arra is, hogy a megkérdezett korosztály mutat-e hajlandóságot arra, hogy a diploma megszerzését követően a Magyar Honvédségnél hasznosítsa a megszerzett tudását. A teljes mintát tekintve a válaszokból

5. ábra.
Tantárgyfelvételi motívumok (skálaátlag)
(Forrás: saját kutatás, N=169)

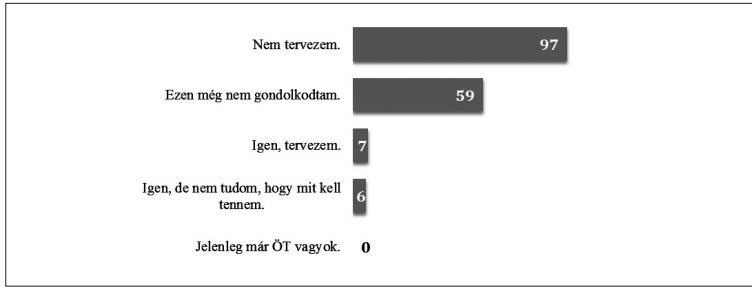
egyértelműen kirajzolódik, hogy a fiatalok jelentős hányada (52,7%) ezt határozottan elutasította, ugyanakkor néhány százalékknak (8,3%) szándékában állt katonai pályára lépni. A válaszadók valamivel több, mint egyharmada (39,1%) nyilatkozott úgy, hogy még nem gondolkodott a kérdésen. (6. ábra)

6. ábra.
Szerződés katonai szolgálatvállalás (fő)
(Forrás: saját kutatás, N=169)

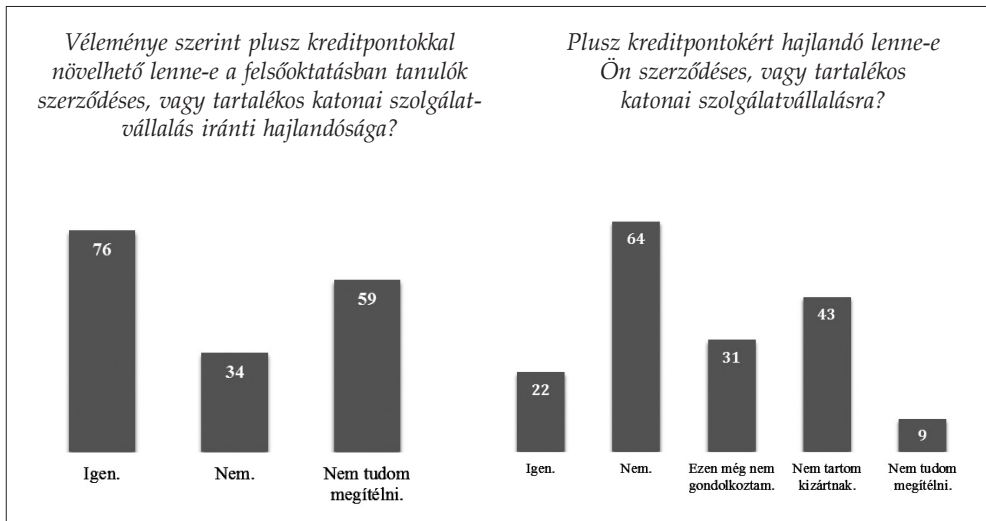
A minta egészét tekintve jelentős (57,4%) a tartalékos szolgálat elutasítása is a felsőoktatásban tanulók között, a fiatalok több mint egyharmada (35%) ezt a kérdést még nem is fontolgatta. A felmérés idején a válaszadók közül mindössze hét hallgatónak állt szándékában szolgálatot vállalni, további 6 fő pedig nem tudta mi a teendője, ha tartalékos állományba szeretne jelentkezni. (7. ábra)

A megkérdezett fiatalok közel fele (45%) szerint plusz kreditpontokkal növelhető lenne a szerződéses, vagy tartalékos szolgálatot vállalók létszáma, további 20%-uk viszont ezt nem tartotta motiválónak. Azt követően, miután a kérdést saját magukkal kapcsolatban kellett megítélni a hallgatóknak, szignifikánsan lecsökkent

7. ábra.
Tartalékos katonai szolgálat (fő)
(Forrás: saját kutatás, N=169)

(45%-ról 13%-ra) azok száma, akiket a megszerezhető plusz kreditek továbbra is motiválnának, ugyanakkor jelentősen növekedett (20%-ról 38%-ra) az elutasítók köre. A fiatalok egynegyede (25,4%) nem tartotta kizártnak, hogy többletpontokért jelentkezzen a Magyar Honvédség állományába. (8. ábra)

8. ábra.
Plusz kreditpontok megítélése (fő)
(Forrás: saját kutatás, N=169)

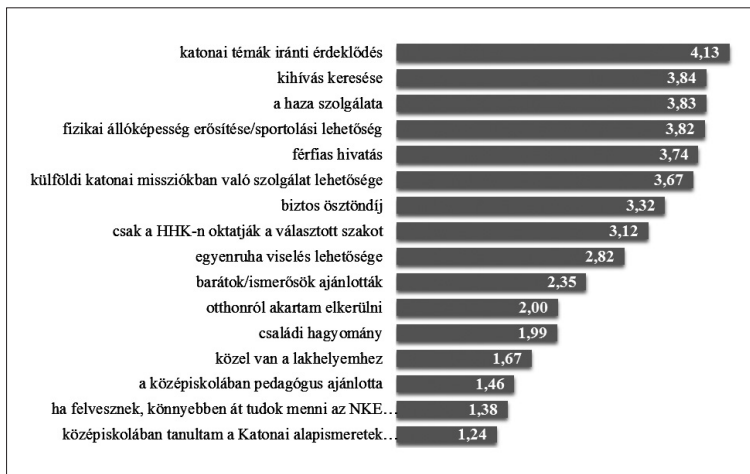
A katonai alapképzésben részt vevő tisztjelöltek körében

Az adatfelvétel időpontjában az MH Ludovika Zászlóalj (MH LZ) tisztjelöltjeinek létszáma 318 fő⁶ volt. A beérkezett kérdőívek száma 232 db volt, azonban hiányos kitöltés miatt csak 216 darab minősült értékelhetőnek. A vizsgált minta az állomány 67,9%-át tartalmazza. A megkérdezettek 88,4%-a férfi, 11,6%-a nő volt. A Nemzeti

Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán tanuló tisztjelöltek szignifikáns része (84,8%) gimnáziumi érettségit követően jelentkezett a katonai felsőoktatásba, míg szakközépiskolából a válaszadók 14,8%-a érkezett. A karra történő felvétel időpontjában a minta 3,7%-a már rendelkezett felsőfokú végzettséggel. A fiatalok közel egynegyede (22,2%) fővárosi, vagy Pest megyei középfokú intézményekben tanult, jelentős továbbá az észak-magyarországi és az észak-alföldi régióban érettségizett fiatalok száma.

A megkérdezettek több mint kétharmada (69,9%) jellemzően a középiskolai évek alatt döntött a katonai hivatás mellett, a tisztjelöltek 19,4%-a az általános iskolában, vagy azt megelőzően jutott erre az elhatározásra. A felvételi eljárás során a válaszadók szignifikáns része (94,9%) első helyen jelölte meg a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kart. Az intézményválasztást vizsgáló paraméterek közül a teljes mintában első helyre a katonai témák iránti fogékonyság (4,13%) került. A tisztjelöltek szignifikáns része (78,7%) ennek jelentős, vagy nagyon jelentős szerepet tulajdonított. Közel azonos skálaértéket kapott a kihívás keresése (3,84%), a haza szolgálata (3,83%), a fizikai állóképesség erősítése/sportolási lehetőség (3,82%), a férfias hivatás (3,74%), a külföldi katonai missziókban való szolgálat lehetősége (3,67%), a biztos ösztöndíj (3,32%), csak a HHK-n oktatják a választott szakot (3,12%), egyenruha viselés lehetősége (2,82%), barátok/ismerősök ajánlották (2,35%), otthonról akartam elkertülni (2,00%), családi hagyomány (1,99%), közel van a lakhelyemhez (1,67%), a középiskolában pedagógus ajánlotta (1,46%), ha felvesznek, könnyebben át tud menni az NKE... (1,38%), középiskolában tanultam a Katonai alapismeretek... (1,24%) az ötös skálán nem haladta meg a középértéket. (9. ábra)

9. ábra.

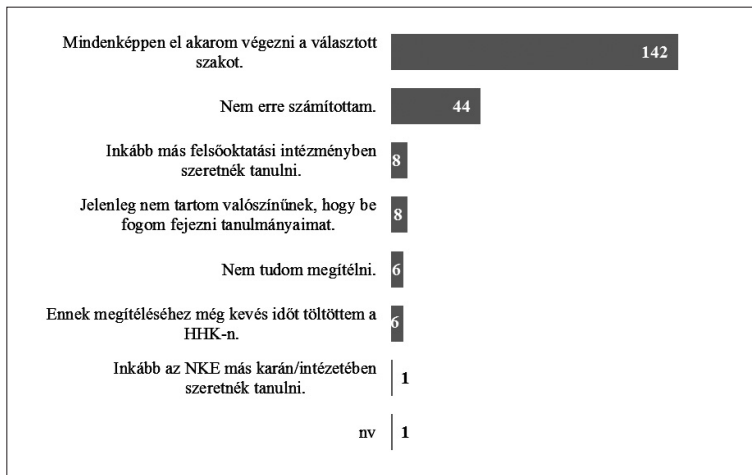
Mekkora jelentősége volt az alábbi tényezőknek, amikor jelentkezett a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karra? (skálaátlag)
 (Megjegyzés: 5=nagy jelentősége volt, 1=egyáltalán nem volt jelentősége)
 (Forrás: saját kutatás, N=216)

6 Forrás: HHK Tanulmányi Osztály

7 A mintában mindössze 19 fő (8,8%) tanult középiskolában *Katonai alapismeretek* tantárgyat.

A vizsgálat adataiból kiderült, hogy a megkérdezett mintában 59,7% volt azok aránya, akik megítélésük szerint csak minimális ismerettel rendelkeztek a honvédelemről és a Magyar Honvédségről a karra történő felvételüket megelőzően. A válaszadók 20,3%-a egyáltalán nem volt tájékozott és közel ugyanennyien (19,9%) tartották magukat már kellően felkészültnek a témában. A kutatás rávilágított arra is, hogy a katonai felsőoktatásról nem állt rendelkezésükre elegendő információ, amikor a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karra beadták jelentkezésüket. A teljes minta kétharmada (66,2%) egyáltalán nem, vagy alig volt tájékozott e tekintetben.

Nemek szerinti megoszlásukat nézve a nők 76%-a értékelte ismeretét jelentősen hiányosnak. Az egyes évfolyamokban 11,6%, illetve 19,4% között mozgott a semmilyen információval nem rendelkezők aránya. A pályaválasztással foglalkozó kérdésre összességében a tisztjelöltek közel kétharmada (65,7%) úgy válaszolt, hogy mindenképpen el akarja végezni az általa választott szakot, ugyanakkor 8 fő az adatfelvételkor nem tartotta valószínűnek, hogy befejezi tanulmányait. A megkérdezettek 20,4%-a a képzést illetően nem erre számított. A vizsgálat idején más felsőoktatási intézményben 8 fő szeretett volna tanulni, közülük 3 fő a végzős évfolyamból került ki. (10. ábra)

10. ábra.

Eddigi tapasztalatai alapján mi a véleménye katonai pályaválasztásáról? (fő)

(Forrás: saját kutatás, N=216)

* * *

A tanulmány a 2015/2016-os tanévben készült felmérés adatai alapján vizsgálta a *Katonai alapismeretek* és a *Honvédelmi alapismeretek* pályára irányításban betöltött szerepét, a tantárgyakat tanulók honvédelem iránti elkötelezettségét, továbbá a katonai felsőoktatásban részt vevő tisztjelöltek hivatásuk megítélésével kapcsolatos válaszait.

A kutatás eredményei rámutatnak arra, hogy a középiskolás diákok tantárgyválasztási motivációiban meghatározó a katonai témák iránti érdeklődés. A felsőoktatásban

tanulók ugyanakkor alapvetően praktikus szempontok (például kreditszerzés, nem kell órára járni stb.) alapján mérlegelnek. A kapott eredmények birtokában az is kijelenthető, hogy a fiatalok körében a tantárgy tanulása nem növeli szignifikánsan a Magyar Honvédség állományába jelentkezők létszámát, a megkérdezettek között jelentős mind a szerződéses, mind a tartalékos szolgálat elutasítása.

Érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy a megkérdezett korosztályok egyharmada egyáltalán nem volt tájékozott honvédelmet érintő kérdésekben a tantárgy tanulását megelőzően, de nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a tisztképzésbe kerülő fiatalok közel negyede semmilyen ismerettel nem rendelkezett sem a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon folyó oktatásról, sem leendő munkahelyéről, a Magyar Honvédségről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Galambos Sándor: *Teljes országnyi hatáskör*. Magyar Honvéd, 2016/4. szám, pp. 30–33.

Jobbágy Zoltán: *Biztonságpolitika, haderőreformok. A humán erőforrás-gazdálkodás katonai életpályával összefüggő kérdései*. Hadtudomány, 2015/E-különszám, pp. 30–40.

Kálmánfi Gábor: *Apróhad*. Magyar Honvéd, 2016/8. szám, pp. 56–59.

Krizbai János: *A kihívások negyedszázada az önkéntes haderő szemszögéből*. Hadtudomány, 2014/3-4. szám, pp. 78–93.

Madarász Tibor: *A honvédelmi nevelés pedagógiai oldala*. Educatio, 24. évfolyam 2015/2. szám, pp. 148–154.

TÁRKI: *Zsoldosok 2003. Az önkéntes hivatásos haderőre való áttérés társadalmi fogadtatása*, kutatási jelentés, kutatásvezető: Medgyesi Márton, letétbe helyező: Miniszterelnöki Hivatal, 18 p., 2003.

INTERNETES FORRÁSOK

honvedelem.hu (2016a): *Új generáció*. http://www.honvedelem.hu/cikk/5510_uj_generacio
(Letöltés ideje: 2016. 01. 20.)

honvedelem.hu (2016b): *A honvédség számít a fiatalokra*.
http://www.honvedelem.hu/cikk/57421_a_honvedseg_szamit_a_fiatalokra
(Letöltés ideje: 2016. 05. 30.)

honvedelem.hu (2016c): *Célra tartás!* <http://www.honvedelem.hu/cikk/59140> (Letöltés ideje: 2016. 09. 15.)

kratochvil.hu: *Tanulói szerződés*. <http://www.kratochvil.hu/index.php/felvetelizoknek>
(Letöltés ideje: 2016. 12. 02.)

JOGSZABÁLYOK

3/2016. (I. 22.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2016. évi fő célkitűzéseinek és fő feladatainak, valamint a 2017–2018. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról

110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről

79/2011. (VII. 29.) HM utasítás „A Magyar Honvédség humánstratégiája a 2012–2021 közötti időszakra” kiadásáról

1029/2011. (II. 22.) Korm. határozat a Magyar Honvédség tartalékos rendszerének fejlesztéséhez kapcsolódó egyes ágazati feladatokról